

UOT:159.9.

AİLƏ TƏRBIYƏSİ VƏ MƏKTƏB*Həmidova Güntəkin Allahverdi qızı**Gəncə Dövlət Universiteti*Hemidova1978@list.ru

Xülasə: Məqalə ailə tərbiyəsindən bəhs edir. Burada müəllif ailələr və onların növlərindən yazır. Onları üç qrupa bölür: demokratik, avtoritar, liberal.

Demokratik tərbiyə ailəsində valideynlə uşaq arasında xoş niyyətli əlaqələr olur. Valideynlər uşaqlara diqqət yetirir və onların qayğısına qalır. Valideynlər həmişə uşaqlarının tərbiyəsi və təhsili ilə maraqlanırlar.

Avtoritar ailələrdə valideynlər uşaqlarının tərbiyə və təhsilinə diqqət yetirmirlər və onların istək və arzuları ilə maraqlanmırlar və belə ailələrdə valideynlər öz hökmranlığına diqtə edirlər.

Liberal tərbiyə üsuluna malik ailələrdə valideynlər uşaqlara demək olar ki, heç diqqət yetirmirlər və heç vaxt məktəblə əlaqə saxlamırlar.

Ümumiyyətlə, avtoritar və liberal tərbiyə üsuluna malik ailələrdə valideynlər uşaqlarını düzgün tərbiyə edə bilmirlər, məqalənin müəllifi qeyd edir.

Açar sözlər: psixologiya, psixoloq, ailə, şəxsiyyət, məktəb, pedaqogika, valideyn, uşaq, şagird, nəticə, ailə tərbiyəsi, təkrarlamaq, mövcud, bərabərlik, nailiyyət, diqqət.

Ключевые слова: психология, психолог, семья, личность, школа, педагогика, родители, ребенок, школьник, результат, воспитатель, повторение, существующий, равенство, достижение, внимание.

Key words: psychology, psychologist, family, personality, school, pedagogy, parent, child, pupil, result., family education, to repeat, existence, inequality, success, attention.

Ailə tərbiyəsi bu gün cəmiyyətimizin ən vacib, əhəmiyyətli sahəsidir. Əlbəttə, şəxsiyyətin şəxsiyyət kimi formalaşmasında ailə tərbiyəsi və məktəb bir-biri ilə dialektik vəhdətdə olmasıdır. Ailə tərbiyəsi işində valideynlər düzgün mövqedə olarsa, yəni uşağın yanlış hərəkətini hər ikisi eyni qiymətlədirərsə, uşağın özü düzgün hərəkət etmədiyini dərk edəcək. Belə hallarda uşaq valideynlər tərəfindən faktlar əsasında məzəmmət edilsədə o, gələcəkdə belə hərəkətlər etməkdən çəkinəcək. Ata-ana uşağa kobudcasına, kobud sözlərlə təhqir etdikdə bu hal uşağın psixikasına mənfi təsir edəcək. Belə hallara yol vermək düzgün tərbiyə üsulu deyil.

Görkəmli psixoloq pedaqog V.A. Sxomlinskiyə görə isə uşağın normal psixi inkişafı şəxsiyyətin formalaşması əhəmiyyətli dərəcədə ailə tərbiyəsi üslu bundan aslıdır. Bunun psixoloji əsasları ilə bağlı tədqiqatçı yazır: “ Uşağın qəlbini ədalətsizliyin doğurduğu emosional”gönüqalınlıqdan daha çox eybəcərləşdirən başqa bir şey təsəvvür etmək çətindir. Uşaq özünə etinasız münasibəti hiss edərək, xeyirə və şərə həssaslığı itirir. Onun qəlbində şübhə, insanlara insansızlıq yurd salır, bu isə qəlbətsizliyin ən başlıca mənbəyidir. (43, Səh 194)

Psixoloqlar belə hesab edirlər ki, uşağın şəxsiyyətinin formalaşmasında valideynlərin uşağa münasibəti və nəzarətin xarakteri ən mühüm amillərdən biridir. Bu baxımdan valideynlər üç əsas qrupa ayrılır: “demokratik”, “avtoritar”, “liberal” valideynlər.

Demokratik tərbiyə üslubu adından məlumdur ki, belə ailələrdə tərbiyə düzgün istiqamətdədir. Uşaq belə tərbiyə üsulubunda öz istək və arzularını açıq deyə bilir,

valideynlərdən heç bir şeyi gizlətmir, valideyn övlad münasibətindən əlavə, elə bil onlar həmdə bir-biri ilə “yoldaş” münasibətində olurlar. Demokratik tərbiyə mühitində uşaqların azad inkişafı, fəallıq və yaradıcı qabiliyyətlərinin inkişafı üçün əlverişli, münbit şərait təmin olunduğundan, bu cür ailələrdə böyüyən uşaqlarda başqa adamlarla ünsiyyət, əməkdaşlıq etmə imkanları yüksək səviyyədə inkişaf edir, onların başqa adamlarla münasibətlər qurmaqda heç bir ünsiyyət çətinliyi ilə rastlaşmır. Demokratik tərbiyə mühitində böyüyən, yetişən uşaqlarda ailə üzvlərinə böyük hörmət və izzət, başqa insanlara sevgi, məhəbbət hissi ilə yanaşır, onların qəlbi daim xeyirxahlıq, humanist dəyərlər hissi ilə döyünür. Belə ailələr, həqiqətən, xalqımız, doğma vətənimiz üçün qiyməti, dəyəri ölçüyə gəlməyən yüksək ideyalar, əqidəli insanlar böyüdür.

Çağdaş cəmiyyətdə “avtoritar” tərbiyə üslubunun hökm sürdüyü ailələrə də rast gəlinir. Belə ailələrdə tərbiyə üslubu yanlış yoldadır. Valideylər uşaqların arzu və istəklərini nəzərə almır, onlar deyirlər ki, biz nə deyiriksə, sizdə onlara əməl etməlisiniz. Belə valideynlər uşaqlarının iş planlarını düzgün qurmur. Bu cür ailələrdə valideynlər və uşaqlar arasında müəyyən bir mənada “uçurum” yaranır. Uşaq valideynləri ilə açıq danışa bilmədiyindən tədricən xoşa gəlməyən hərəkətlər edir, mobil telefonlardan, yaşlarına uyğun gəlməyən televiziya tamaşalarından, seriallardan asılı olur. Valideynlər tərəfindən yeniyetmələrin həyat fəallığının və təşəbbüslərinin boğulması, fəaliyyətlərinin zorakı yollarla digər istiqamətlərə yönəldilməsinə təhrik etmə və təyziqlər, iradi azadlığa qarşı yönələn qayda qanunlar onlarda asanlıqla stress və aqressiyalara, müəyyən hallarda isə daha ağır formalı psixi pozulmalara və hətta intiharlara səbəb olur. Belə ailələrdə böyüyən yeniyetmələr çox hallarda ictimai sahələrdə insanlarla münasibət yarada bilmir, əksər hallarda özünə qapanmaya gətirib çıxarır, uşaq vaxtı, yəni körpə yaşlarında təyziqlərə məruz qaldıqda sonrakı illərdə belə xoşagəlməyən təyziqləri unutmur, çünki uşaq yaddaşı ona qarşı olan təyziqləri yaddaşında saxlayır, hətta valideynlərə belə biganə qalır, əksər yeniyetmələrdə sonrakı dövrlərdə ruh düşüklüyü, bacarıqsız, fərasətsiz, özünəinamın olmaması haqqında təsəvvürlərin yaranması ilə nəticələnir.

Psixoloqlar liberal tərbiyə üslubuna malik olan valideynlər övladlarına etinasız və laqeyd olması ilə bərabər eyni zamanda onların müvəffəqiyyət qazanmalarına sevinmirlər, onları mükafatlandırmırlar, belə hallarda, demək olar ki, “özbaşına” böyüyürlər. Liberal ailə tərbiyə üslubunda böyüyən uşaqlar kiçik yaşlarından yalan danışmaq, cinayətkarlıq və qanunpozuntular kimi neqativ, cəmiyyət üçün zidd olan xüsusiyyətlərə malik olur və hətta müəyyən hallarda oğurluqlar etməyə ona buna fırıldaq gəlməyə başlayır. Belə ailələrdə böyüyən uşaq valideyn sevgisindən, qayğısından, diqqətsizdən məhrum olurlar, onlar ailədə “isti nəfəs” görmürlər, bu boşluğu onlar məktəbdə müəllimlərindən əldə etdiyi sevgi və qayğı ilə doldurmağa səy edirlər.

Ailədə ata-ana münasibətlərinin yüksək müstəvidə olması, əlbəttə, uşaqların psixologiyasına müsbət təsir edir, uşaqda özünəinam, insanlarla xoş rəftar, ünsiyyət, dərslərinə diqqətin artırılması kimi ölçüyə gəlməz dərəcədə xüsusiyyətlər aşılır. Belə hallarda uşaqlar valideynlərin dərindən kənar tapşırıqlarını can-başla yerinə yetirə və belə uşaqlar iş rejimlərini də düzgün qura bilirlər. Valideynlər uşaqlarının nailiyyətlərini vaxtında və düzgün qiymətləndirməyi bacarmalıdır.

Ailədə valideyn-övlad münasibəti nə qədər isti, səmimi olsa da, hər şeydən öndə müəyyən psixoloji məsafə gözlənməli, valideyn-övlad arasında abır-həya pərdəsi qorunmalıdır.

Hay-küylü, xoş rəftar olmayan ailələrdə (ata-ana) böyüyən uşaqlar qorxaq, bacaraqsız, özünəinamı olmayan kimi psixoloji travmaları alır, onların kövrək qəlblərini elə bil sındırır.

Ailədə ata-ananın savadlı olması vacib məsələdir. Uşaq müəyyən problemlərlə rastlaşanda valideynlər öz köməkliklərini göstərə bilər. Valideynlərin məktəblə sıx, mütəmadi əlaqə saxlaması uşaqlarda məsuliyyəti aslıdır.

Yaxşı olar ki, məktəb psixoloqları valideynlərlə vaxtaşırı görüşlər keçirsin, onların pedoqoji psixoloji biliklərini artırmasına yardım etsinlər.

Valideynlər sinif rəhbərləri ilə əlaqə saxlamalı, təcrübəli pedaqoq müəllimlərlə mütəmadi görüşlər keçirməli, övladlarının təlim-təربiyəsi ictimai yerlərdə davranmaları isə əlaqədar məlumatlar alması olurlar.

Məktəb psixoloqu və yaxud müəllimlər yüksək bal əldə etmiş abuturyentlərin nailiyyətləri, onları gündəlik iş rejimi ilə valideyn və şagirdləri tanış etmək yaxşı nəticə verə bilər.

Fikrimizi məşhur Avstriya psixoloqu A.Adlerin nəzəriyyəsi ilə bitirək. Ailədə mövcud olan psixoloji iqlim, ailədaxili dəyərlər və qarşılıqlı münasibətlər, uşaq şəxsiyyətinin, inkişafının və təربiyəsinin mühüm amilləridir. O, qeyd edirdi ki, valideynlər təربiyə işində bərabərlik, əməkdaşlıq və təbii nəticələr əsas prinsiplər kimi qəbul etməlidirlər. Ailə təربiyəsində hökmranlıqdan imtina və uşağın tələbatlarını nəzərə almaq diqqət mərkəzində olmalıdır. Valideynlər hər bir uşaq şəxsiyyətinin təkrar olunmazlığı, fərdiyyətliliyi ilə hesablaşmağa alışımalıdırlar.

Ədəbiyyat

1. N.Çələbiyev – Ailə psixologiyası – Bakı, 2015
2. Ailə təربiyəsi – Bakı, 1970
3. N.İsmayilov – Psixatriya – Bakı, 1992
4. Ə.Əlizadə - Uşaq və yeniyetmələrin cinsi təربiyəsi – Bakı , 1986
5. N. Çələbiyev – Uşaq psixologiyası – Bakı, 2005
6. İ.Mirzəyev – Ailənin praktik psixologiyası- Bakı, 2005
7. Ə.Əlizadə, Ə.Abbasov – Ailə- Bakı, 1989
8. İ.Əmrəhli – Şəxsiyyət və cəmiyyət – Bakı, 2007

СЕМЕЙНОЕ ВОСПИТАНИЕ И ШКОЛА

Гамидова Гюнтекин Аллахверди кызы

Резюме

Статья посвящена описанию семейного воспитания. Автор затрагивает вопрос о разнообразии семей и их отличительных особенностях. Он делит семьи на три группы: демократичную, авторитарную и либеральную.

Семья, в которой внедряется демократическое воспитание, взаимоотношения между родителями и детьми строятся на принципе доброжелательности. Родители уделяют детям должное внимание и заботу. Они систематически интересуются их воспитанием и образованием.

В семье с авторитарным стилем воспитания родители не уделяют должного внимания воспитанию и образованию своих детей. Они не проявляют интерес к желаниям и мечтам ребенка. Для взрослых подобной семьи характерно навязывать ребёнку свои решения в жёсткой форме. Навязчивость проявляется в определенных

формах управления: приказах, указаниях, угрозах, запретах, критике, манипуляциях. В это, в свою очередь, вызывает у детей страх, вину и стыдливость.

В семьях с либеральным стилем воспитания родители формируют у ребенка «свободу», самостоятельность и раскованность. Зачастую они не поддерживают связь со школой, позволяя делать ребенку все. Родители не помогают подростку, и не мешают, не принимая никакого участия в становлении личности.

Автор отмечает, что в общей сложности, и семьях с авторитарным и либеральным стилем воспитания, дети не получают должного воспитания.

FAMILY EDUCATION AND SCHOOL

Hamidova Guntakin Allahverdi gızı

Summary

The article deals with the family education. Here the author writes about parents and they are divided into three groups: democratic, authority and liberal. In the families where democratic educated

(bringing up) style exists, there is great relation between parents and child (children) and the relation in a high level in good manner, parents pay attention and take care of their children and they are always interested in their behavior and study and children frankly express their desires to their parents and they are not indifferent for their wishes, but in authority and liberal families parents are indifferent to them. The children have no right to show their wishes, they must obey their parents' orders without any word. In liberal educated style family a parent is different for his (her) child is study, behavior and parents do not keep any relation with a school where their children attend.

Generally in authority and liberal educated style families the parents cannot bring up their children in a right way says the author of the article.

The article involves the content of the theme.

Rəyçi: baş müəllim İlham Məmmədov

Psixologiya kafedrasının 08 oktyabr 2024-cü il tarixli iclasın 02 sayılı protokolu

Daxil olma tarixi 09 oktyabr 2024-cü il